

Адрыўкі з успамінаў і думкі

Праф. С. Я. Вальфон

рычкі з цензавых гарадзкіх дум..

Аб тым-жа бескарэсна гаварылі „самоопределявшися“ волею Сталыпіна куцыя земствы краю!

Аб тым-жа „подумывала“ акупацыйная ўлада. Гэта факт аб якім варта напамінь: улада арганізаванага бандытызму, улада шомпала і дэфэнзвы даручала шанюўным спецыялістам ад вавукі складаць праекты Менскага Унівэрсытэту... Няхай мізэрны, з багаслоўскім факультэтам на чале, з выкладаньнем на чужой для масы польскай мове, але ўсё-ж Унівэрсытэт....

І толькі рэвалюцыя, чый руйнуючы дух ёсьць дух творчы, стварыла сапраўдны расаднік ведаў, культуры і навукі, якім зьяўляецца Беларускі Дзяржаўны Унівэрсытэт....

У дні гістарычнай гадавіны, калі падводзяцца вынікі дзесяцігодняй рэвалюцыйнай творчасьці на ўсіх вучастках нашага соцыялістычнага будаўніцтва, усплываюць на думку асобныя адрыўкі ўспамінаў з 6 гадоў жыцьця Беларускага Унівэрсытэту.

Маленькі—чатыры квадратных сажняў—пакой у будынку былой гімназіі Фальковіча, цяпер Праўленьне будучага Унівэрсытэту, на рагу Магазыннай і Чырвона-армейскай вуліц...

У пакойчыку—чалавек 15 прафэсароў і выкладчыкаў, заўтра—30 кастрычніка 1921 году—пачынаючага жыць Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту.

Бел. Дзярж. Унівэрсытэт—адзін з важнейшых помнікаў Кастрычніка на Беларусі.

Унівэрсытэт наш стварыўся на 4-м годзе Савецкай улады, але гэта быў толькі 1-шы год існаваньня вольнай Савецкай Беларусі.

Калі яшчэ краватачылі раны вайны і акупацыі, урад Б.С.С.Р. прыступіў да стварэньня ўнівэрсытэту.

Думка аб унівэрсытэце здавалася многім на агульным фоне нішчаты, разрухі і культурнай адсталасьці нашай рэспублікі—ўтапічнай, неажыццявімай...

Хто не праектаваў у свой час Унівэрсытэту ў Менску?

Аб тым, што „Северо-Западнаму краю“ патрэбна вышэйшая школа „шамкалі“ ста-

Маючы за сабой трыццацігадовы акадэмічны шлях, „маститыя“ вучоны і маладыя навуковыя працаўнікі, якія толькі рыхтуюцца ўступіць на унівэрсытэцкую кафедру... Ідзе першае паседжаньне Унівэрсытэцкага Савету. У кафейцы густа накурава. Клубы сьняватага дыму не даюць магчымасьці добра разглядаець адін другога. Дым паступова рассяеіваецца і праразаюцца асобныя контуры.

Папаллявая, соль і перац—шэвалюра Уладзімера Іванавіча Шэтэ. У. І. Гаворыць доўга і з захапленьнем. Задачы Унівэрсытэту. Цяжкасьць працы. Характарыстыкі асобных працаўнікоў. Заклікі да дружнай сумеснай дзейнасьці. Нам належыць зрабіць вялікую гістарычную справу. Будзем яе сумесна тварыць...

Разгортваецца дыскусія, абгаварваюцца мэтадычныя пытаньні, уносяцца апошнія карэктывы ў вучэбны плян, кавэструіруюцца прадметныя к-сіі.

Дым клубіцца... Скрозь клубы дыму выдзяляецца асырыскім клінком чорная барада Д. П. Канчалаўскага. Побач з ім, пад срэбранай пакрыўкай валасоў, жоўтавата—пярэгаментны, ужо адзначаны пячаткаю набліжаючайся сьмерці, твар Д. М. Мэйчыка. Да канца сёмага дзясятку год дасягнуў ён таго, аб чым марыў на зары жыцьця з „спазьненьнем“ на 60 год атрымаў стары Мэйчык магчымасьць падняцца на кафедру права, права на якую было даўно заваёвана яго навуковымі правамі, але якое ануліравалася забітым рэжымам. Мэйчык не жадаў плаціць за кафедру рэнэгацтвам, хоць быў рэлігійным. Гавораць аб яго прадмеце. І зусім на юнацку ўзбліскваюць, здавалася, загаслыя, старчаскія вочы...

Ля вакна, у крыху здызьвінутай на патыліцу мяховай шапцы, у сьнім абшурпаным, паліце, абвязаны бязьмежна даўгой шалью—Улада Нікілавіч Іванюскі. Яскрава выдаляецца яго высокі, філёзофскі лоб, калі ён гаворыць аб вучэбным пляне і прапацуе прычэпаць курс гісторыі вышэйшай адукацыі. Первоа жэстыкулюе І. Я. Герцык. Пытліва глядзіць на суседзяў Г. М. Салаўёў, і на губах яго зьмяіцца ледзь прыкметная іраічыная ўсьмешка. Густой плямай чарнее „Зіноўцкая“ шэвалюра ў самым кутку, каля пецы, Зам. Наркамасьветы С. Э. Кацёнбогена...

У другім кутку ўмясьціўся такі няпрыкметны, такі акромны, атулены сярэбранай сівізнай вялікі вучоны Н. А. Янчук—буйнейшы знаток Беларускай літаратуры і выдатны этнограф. Ён паволі і сыстэматычна рэжа тонкімі кавалачкамі ляжачую перад ім на газэтным льебце каўбасу, час ад часу робячы тонкія і каштоўныя заўвагі.

Ідзе дыскусія. У яе вузка—спэцыяльных пытаньнях, у яе маленькіх дзелавых пунктах адчуваецца, аднак, некаторая асаблівая ўрачытасьць, навязваемая сьвядомасьцю таго, што заўтра ўдзельнікі дыскусіі стануць удзельнікамі будаўніцтва, вялікага культурнага будынку, што заўтра пачнецца цяжкая будоўля...

Гадацін шасьць падрод цягнулася першае паседжаньне першай Унівэрсытэцкай Рады. Прайшло яно хутка і няпрыкметна.

Першым пачаў функцыянаваць Факультэт Грамадзкіх Навук. Пачатак заняткаў ва Унівэрсытэце быў назначан на 12 гадз. раніцы 31 кастрычніка. З прычыны займаемай пасады Ням. Дэканы Факультэту, я прышоў гадзінам к 10—ці ў будынак былой рэальнай школы Хайкіна на Магасцвяннай (у далейшым стаўшай Унівэрсытэцкай) вуліцы, дае цяпер зьмяшасца Камвуа. Пад увесь факультэт быў аддадзены адзін толькі паверх, а ў гэтым паверсе $\frac{3}{4}$ памяшканьня засталася занятым чыгуначнай школай, якая ўпарта адмаўлялася звольніць месца унівэрсытэцім „акупаятам“ „ці вый-

дзе што з вашага ўніверсітэту, і ці будзе ён, наогул, існаваць—яшчэ вялікае пытаньне“ казаў мне адзін з адміністратараў школы, а вось жывую і наладжаную справу вы руйнуеце... Неабходнасьць выступаць у ролі „разрушителя“ школа была, бязумоўна, няпрэемнай, але нязьбежнай.

У актавай залі я сустрэўся з рэктарам. У. І. самотна блукаў па вялізарным пустым пакоі, у якім праз гадзіну павінна было загарэцца ўніверсітэцкае жыццё. „Ведаеце, скоро ўжо пачнуць збірацца студэнты, а глядзіце, што робіцца“... Малюнак, сапраўды, быў ня з тых, што адухаўляюць. Перш за ўсё, актавая зала была зусім... пустая. Як-жа быць? У прымыкаючым да залі карыдорчыку было навалена некалькі дзясяткаў лавак і табурэтак, дастаўленых напярэдадні з Наркамасьветы. Будынку нікога ня было—ні служачых ні ўборшчыкаў. У. І. сказаў. „Трэба сьпяшацца. Давайце, будзем самі наводзіць парадак“.

Мы ўзялі ператасківаць і растаўляць лаўкі, знайшлі невялічкія столікі, які знаходзіўся ў няўстойлівай роўнасьці і дапасавалі яго „да кафедры“. Я намаляваў плякат чырвона-сінім алоўкам „Аўдыторыя № 1“.. „Уваход у часе лекцыі забараняецца“ і наладаў яго лі дзвярэй.....

Хутка пачалі зьяўляцца студэнты, а крыху пазьней да адказу перапоўненай залі соценны натоўп смагла лавіў „чакаваю“ правому Д. П. Канчалюскага аб культуры Міжземнага мора ў эпоху панаваньня Рыму.

Беларускі Дзяржаўны Ўніверсітэт радаўся... Праўда, умовы яго існаваньня ў першых месяцах былі суровымі. Аўдыторны вярэдкі ўяўлялі напружана слухаючы лектара соценны натоўп, які стаяў між чатырох сьцен. Стаялі студэнты—адсутнічалі лаўкі, стаяў прафэсар—адсутнічала крэсла. У галёшах, у паліто, у шубах, некаторыя з паднятымі каўчырамі.

А ў факультэцкай канцэлярыі пісалі ў пальчатках і алоўкамі чарнілы замяраалі.

Але ўніверсітэт жыў...

Ўніверсітэт з першага дня быў абкружаны асаблівым уплывам і спачуваньнем ураду партыі. Першыя ўніверсітэцкія працаўнікі адчувалі гэта на кожным кроку. Ня толькі кабінэт Наркамасьветы У. М. Ігнатоўскага, але і старш. ЦВК А. Г. Чарвякова, часта бачылі прадстаўнікоў Ўніверсітэту, прыходзячых за субыдныя на арганізацыю кабінэту альбо набыцьцё калекцыі для хэмічнай лябараторыі.

Ўніверсітэт быў дзяцішчам рэвалюцыі і рэвалюцыйная ўлада гэтага не забывала. Ўніверсітэт будавалі дружна і сумесна: старшыня Ц. В. К-у і факультэцкі заганц. Рэктар ўніверсітэту і студэнт рабфаку... Кожны ведаў і адчуваў, што дапамагае вялікай і магутнай справе.

Адным з першых муляроў нашага ўніверсітэцкага будынку быў В. Г. Кнорын. Ён жыва цікавіўся кожнай драбніцай, якая адносілася да ўніверсітэту і ня раз забягаў ён да мяне позьняй ноччу перагаварыць аб тым ці іншым ўніверсітэцкім „дэльце“.

Мы ўгаварылі яго ўзяць чытаньне курсу па эканоміцы пераходнага часу. В. Г. Кнорын не згаджаўся аргументуючы перагрузкай на пасту сэкратара партыі, аднак здаўся перад нашым націскам. І з выключнай акуратнасцю выконваў свае абавязкі выкладчыка...

Унівэрсытэт дэпла разьвітаўся з т. Кнорыным. Дэлегацыя ад прафэсуры адзначыла на разьвітальным паседжаньні, якое адбылося ў клубе Маркса, яго заслугі перад унівэрсытэтам, а В. Г. закончыў свой адказ узгалосам „Няхай жыве наш марксыцкі Унівэрсытэт!“...

Праз тры з паловаю гады пасля яго заснаваньня Унівэрсытэт пачаў выплываць свой доўг рабочым і сялянскім масам Савецкай Беларусі, на свой убогі бюджэт будаваўшым рэспубліканскі навукова-культурны цэнтр.

21 лютага 1925 году Унівэрсытэт выпускаў а сваіх сьцен першых 60 спецыялістаў: 26 юрыстаў і 34 эканамістаў.

Да канца дайшло 14 проц. а паступіўшых пры заснаваньні Унівэрсытэту на факультэт грамадзкіх навук. Тыя ўмовы, пры якіх узьнікаў Унівэрсытэт, рабілі немагчымым на першых парах ня толькі класавы, але наогул, які-б там ня быў сур'ёзны адбор студэнцтва. Прыходзілася браць той матар'ял, які быў у наяўнасці, матар'ял часта няпрыгодны для тых мэтаў, якія ставіў сабе наш унівэрсытэт з першага-ж моманту яго ўзьнікненьня. Прыходзілася браць гэты матар'ял у надзеі на тое, што Унівэрсытэт здолее прапусьціць яго скрозь сваё гарніла, пераварыць яго ў свая катле, у надзеі на тое, што жыццё правядзе свой суровы і натуральны адбор. Нашы меркаваньні спраўдзіліся. Натуральны адбор адбыўся па ўсёй лініі. Усё тое, што было ў першым наборы чужога рабоча-сялянскаму ўнівэрсытэту, сацыяльна няпрыгоднага для ажыццяўленьня тых мэт, якімі задаўся Беларуска Унівэрсытэт, няўстойлівага, няпрыгоднага для сур'ёзнай акадэмічнай працы—ўсё гэта само сабой адпала і знікла. Тыя 60, якія дайшлі да канца, выявілі сябе, як цвёрдыя ўнартыя працаўнікі, якія здолеюць спраўдзіць сябе і па засьценамі Унівэрсытэту. Дзень першага выпуску быў днём унівэрсытэцкіх імянін. Гэты дзень сьведчыў аб тым, што Унівэрсытэт вытрымаў экзамен, які паставіла яму жыццё, што ён заваяваў сабе права на існаваньне, што ён закончыў першы, найбольш цяжкі, арганізацыйны этап свайго будаўніцтва.

З часу першага выпуску прайшло яшчэ два з паловаю гады. Унівэрсытэт даў Беларусі яшчэ многія сотні так патрэбных ёй працаўнікоў—дактароў, педагогаў, эканамістаў, юрыстаў... Няма цяпер, амаль што на усёй тэрыторыі БССР ніводнага буйнага пункту, дзе-б вы не спаткаліся з выхадцам зь сьцен Беларускага Унівэрсытэту. Тысячы маладых, часта захопленых лепшымі імкненьнямі, ўзброеных надзеянаю зброяю ведаў, спецыялістаў, працуе не пакладаючы рук над гаспадаркай і культурай Беларускай Савецкай Рэспублікі. Унівэрсытэт горды і шчаслівы сазнаваць, што гэта—яго выхаванцы, гэтыя лепшыя і перадавыя сыны масы, якія акунуліся ў хвалі ведаў і сьвету... І няма цяпер мядзьежжага кутка ў Беларусі, дзе ня

ведамі-б трох літар „Б. Дз. У.“, дзе сяляскія дзяўчаты, дзе мостачковыя хлопцы ня марылі б аб Менску і яго ўніверсітэце—ўніверсітэце рабочых і сялян.

Наш Універсітэт—Дзяржаўны. Гэта не ярлычок, не этыкетка, гэта—многазначучы і да многагаабавязваючы факт: *Універсітэт Дзяржавы пераходнага часу. Вышэйшая школа рабочае Дзяржавы.* Гэта ня правіла, а коэфіцыент, які вызначае ўвесь характар дзейнасці, увесь змест, усё жыццё Б. Дз. У.

Нашым лепшым пажаданнем роднаму Універсітэту ў дні Кастрычнікавай Гадавіны—вера ў тое, што наступныя гады яго існавання будуць дастойнымі яго першых гадоў.

Няхай расце, пашыраецца і ўзмацняецца наш слаўны Універсітэт, адзін з шматлікіх помнікаў нашай вялікавай эпохі—эпохі рэвалюцыйнай барацьбы, рэвалюцыйнай перамогі і рэвалюцыйнай творчасці рабочых мас...